

Archeologienota
Sint-Gillis-Waas – Kronenhoekstraat 4-10

David Vanhee, Natasja Reyns en Ruth Ferket

Bornem
2022

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: David Vanhee, Natasja Reyns en Ruth Ferket

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2022/12.807/114

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	9
2.3.3	Werkwijze	10
2.4	Assessmentrapport	13
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	13
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	20
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	27
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	31
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	32
3	Samenvatting	35
4	Bibliografie	36
4.1	Publicaties	36
4.2	Websites	36
5	Bijlagen	37
5.1	Archeologische periodes	37

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroerenderfgoed.be>

² <https://geo.onroerenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2020I360

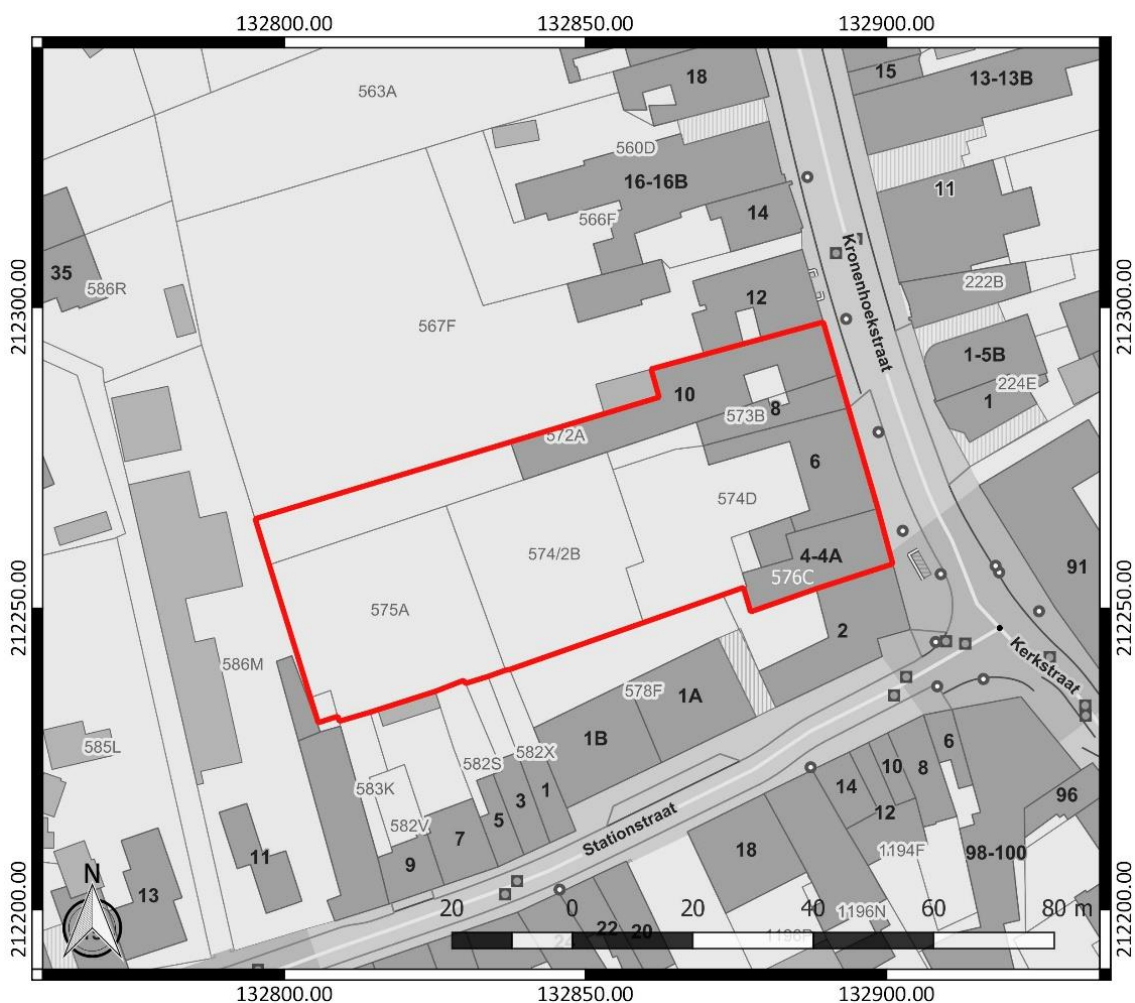
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Oost-Vlaanderen, Sint-Gillis-Waas, Sint-Gillis-Waas, Kronenhoekstraat 4-10, Kronenhoek

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 132795, 212231
- 132901, 212298

Kadastraal plan:

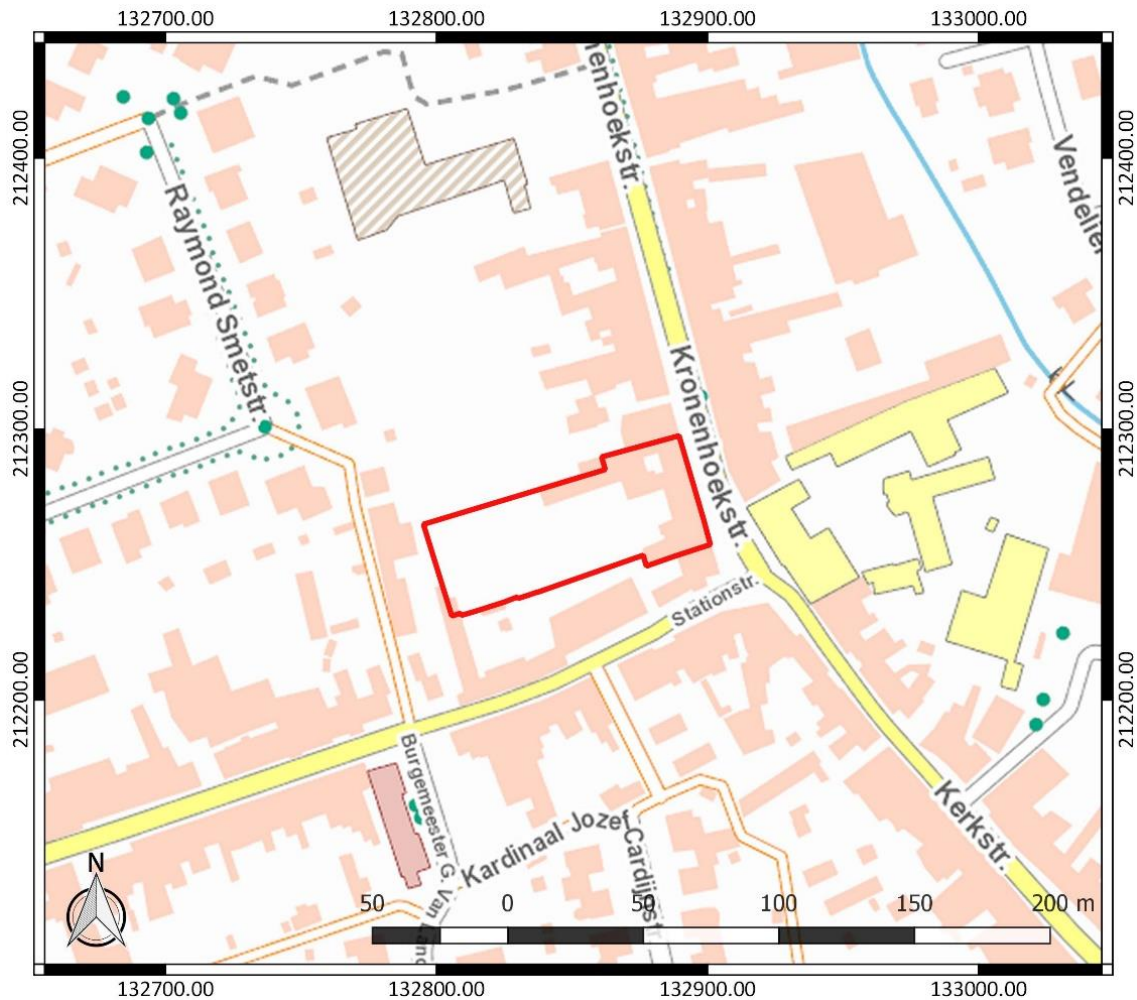

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Sint-Gillis-Waas, Afdeling 1, sectie C, nummers 572A, 573B, 574/2B, 574D, 575A, 576C en 586M (partim)

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 3736 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 28/09/2020 – 05/07/2022

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, tuinzone

Verstoorde zones: Er bevinden zich gebouwen en verhardingen ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringskaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksoopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: De bestaande loods in het noorden van het onderzoeksgebied blijft behouden, net als een herenhuis en bijhorend terras in het oosten. De bomen in het westen en het zuiden van het terrein blijven eveneens behouden. In een zone van ca. 2582 m² worden bodemingrepen gepland (Figuur 4).

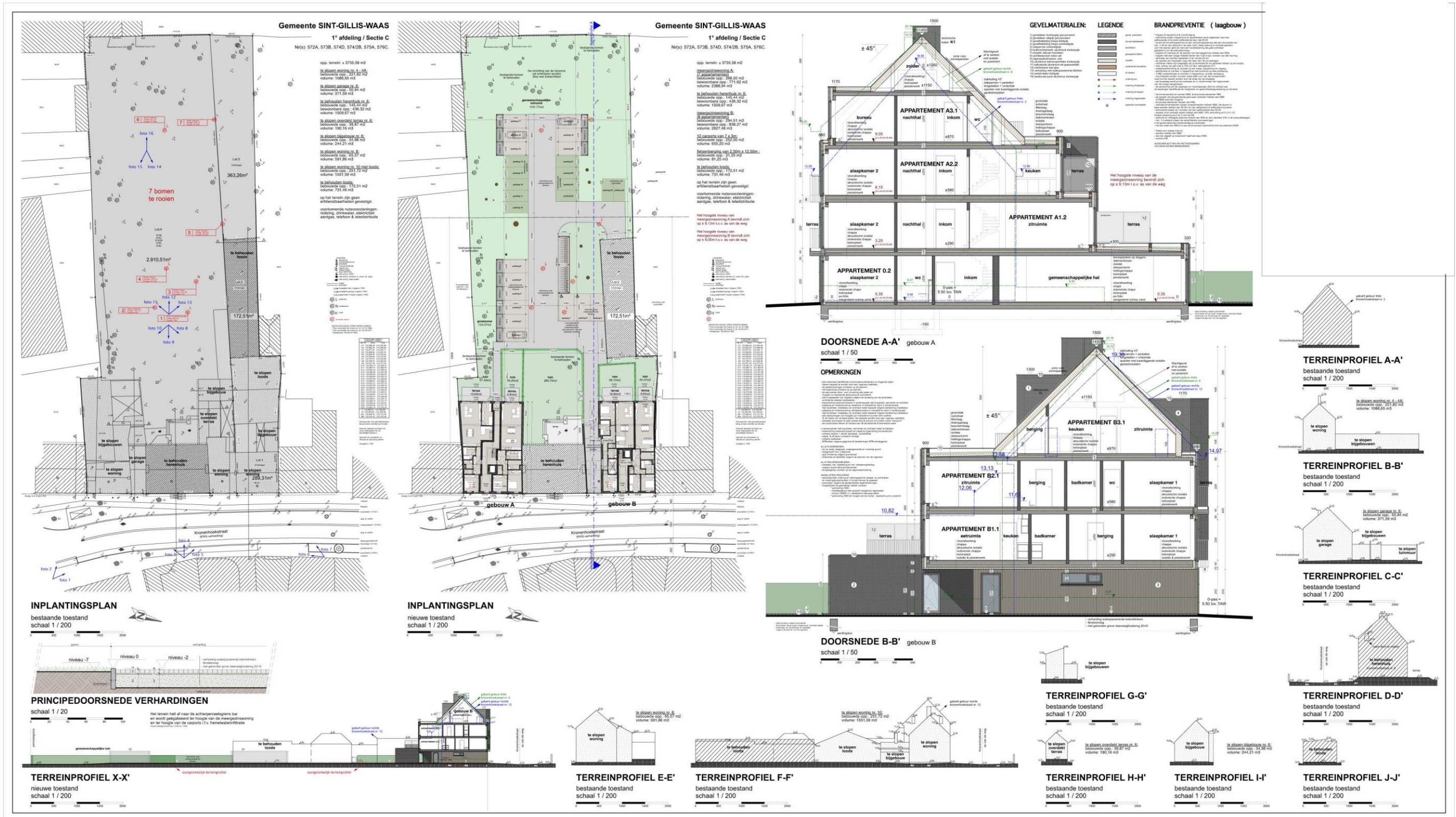
Figuur 4: Aanduiding van de zone waar bodemingrepen gepland worden, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein wordt de bouw van twee meergezinswoningen met 15 wooneenheden en 12 carports en een fietsenberging gepland. Hiervoor zal een deel van de aanwezige bomen op het terrein gerooid worden en zal een deel van de bestaande bebouwing gesloopt worden. Een bestaand herenhuis en een bestaande loods blijven behouden.

De nieuwbouw wordt opgetrokken langs de straatzijde. De nieuwbouw wordt niet onderkelderd. De precieze funderingswijze en -diepte is nog niet gekend. Ze is afhankelijk van de resultaten van het sonderingsonderzoek. Achter de nieuwe bebouwing worden septische putten en hemelwaterputten voorzien. De hemelwaterputten lopen over in een infiltratiebekken. De geplande nutsvoorzieningen kennen een verstoringsdiepte tot ca. 3,20 m.

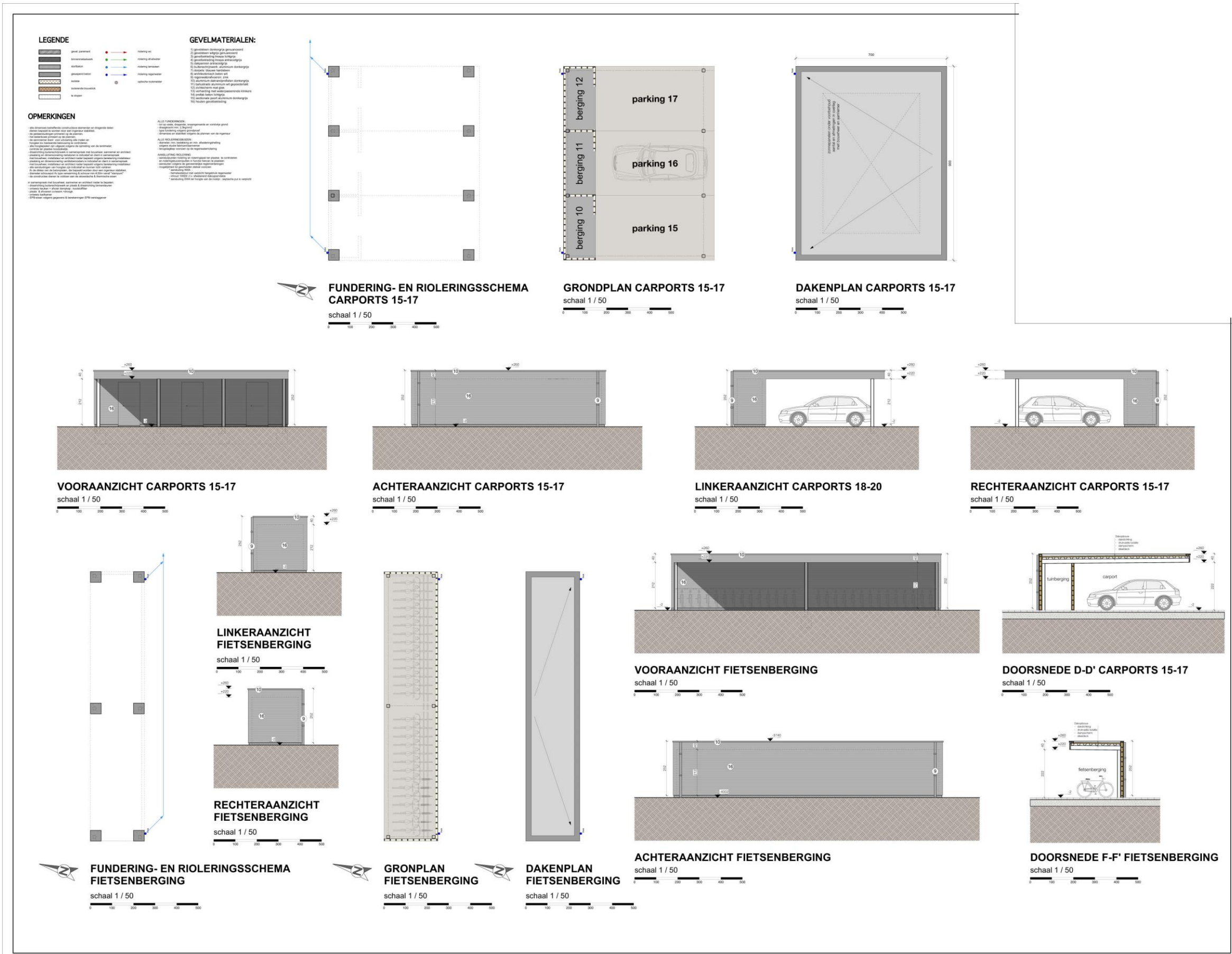
Achter de nieuwbouw worden tuinen aangelegd. Daarachter worden parkeerplaatsen en een fietsenberging gebouwd. De nodige weginfrastructuur wordt voorzien om toegang te krijgen tot de parkeerplaatsen. Verder wordt rondom de parkeerplaatsen een groenzone voorzien die dienst doet als gemeenschappelijke tuinzone. De aanleg van verhardingen en parkeerplaatsen betekent een verstoringsdiepte van ca. 35 cm. De verhardingen zullen bestaan uit waterpasserende klinkers. Ook de geplande groenaanleg kent een verstoringsdiepte van ca. 30 cm.

Figuur 5: Inplantingsplan en snedes

Figuur 6: Funderings- en rioleringsplan

Figuur 7: Fietsenberging en carports

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met een oorlogskaart van Sint-Gillis-Waas uit 1646, de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), het primitief kadasterplan uit 1830-1833, de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) worden vijf momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

Tot slot werd ook de Erfgoedbank Waasland geraadpleegd.

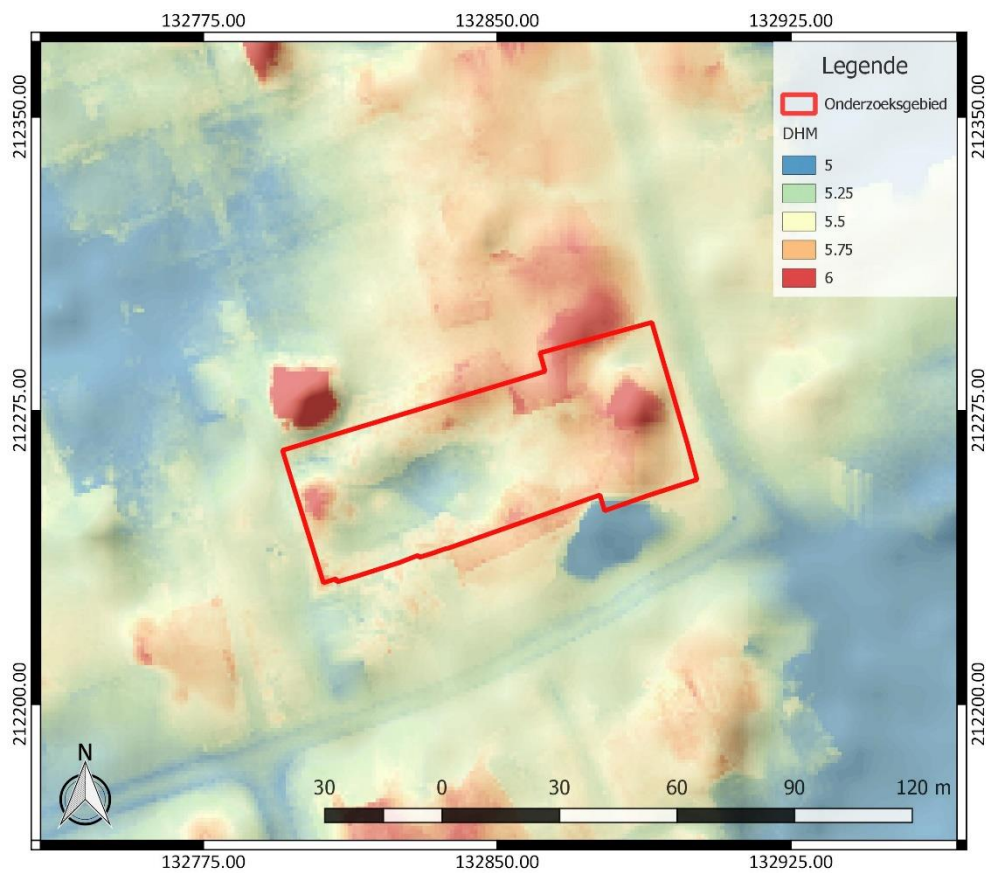
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

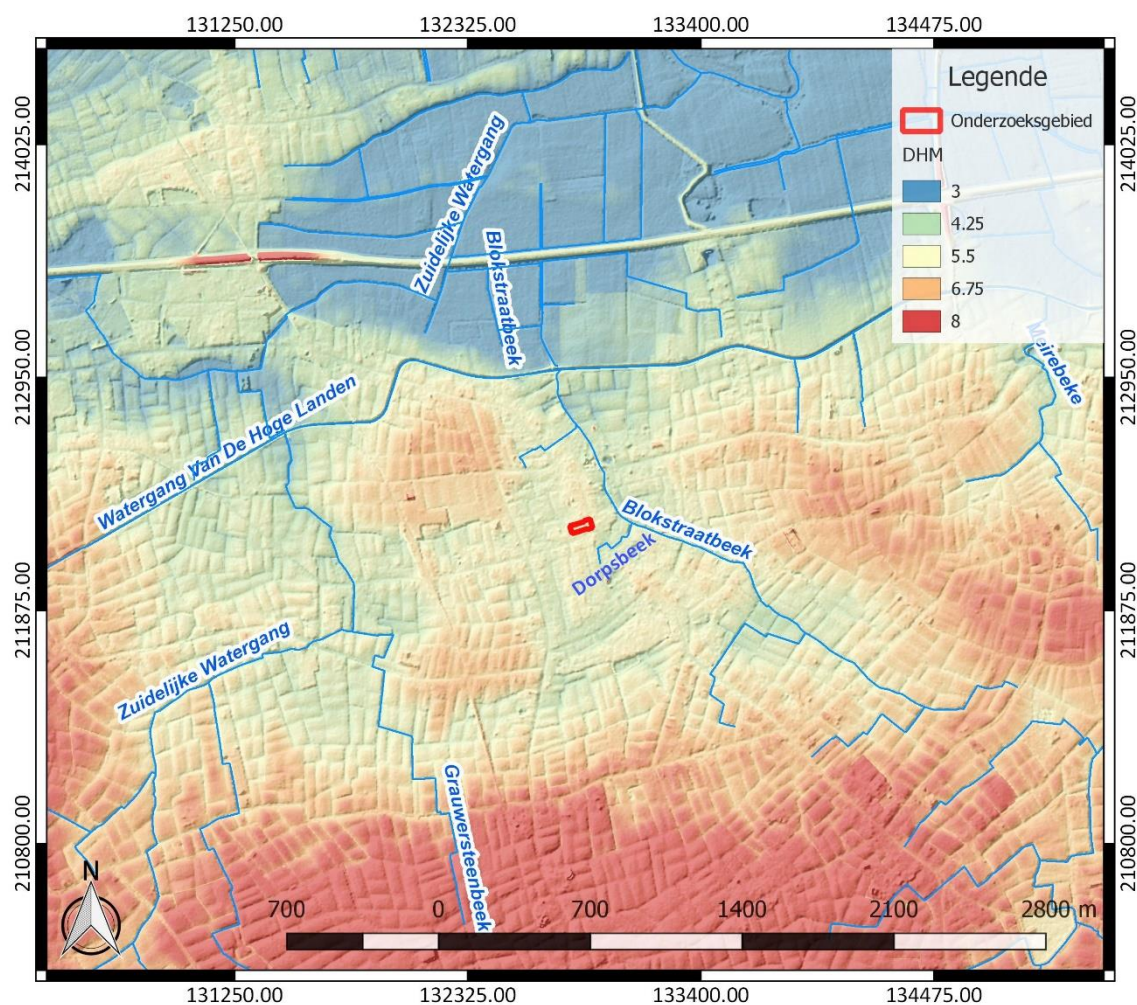
Het onderzoeksgebied ligt in het centrum van Sint-Gillis-Waas. Het terrein wordt in het oosten begrensd door de Kronenhoekstraat. Verder situeert het zich tussen de Herenstraat in het noorden, de Stationstraat in het zuiden, de Houtvoortstraat in het westen en de Raymond Smetstraat in het noordwesten (Figuur 8). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden. Hydrografisch behoort het tot het Beneden-Scheldebekken. Op korte afstand ten noordoosten en ten zuidoosten stromen respectievelijk de Blokstraatbeek en de Dorpsbeek (Figuur 10). Op grotere afstand ten zuidwesten en ten westen bevinden zich de Grauwertsteenbeek en de Zuidelijke Watergang. Ten noordwesten situeert zich de Watergang Van De Hoge Landen.

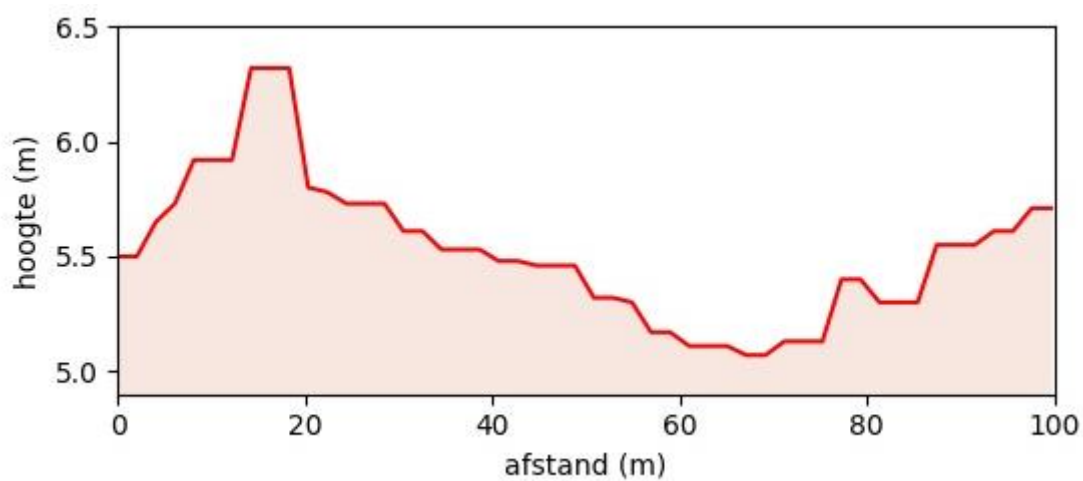
Figuur 8: Luchtfoto van 2019 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 9: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

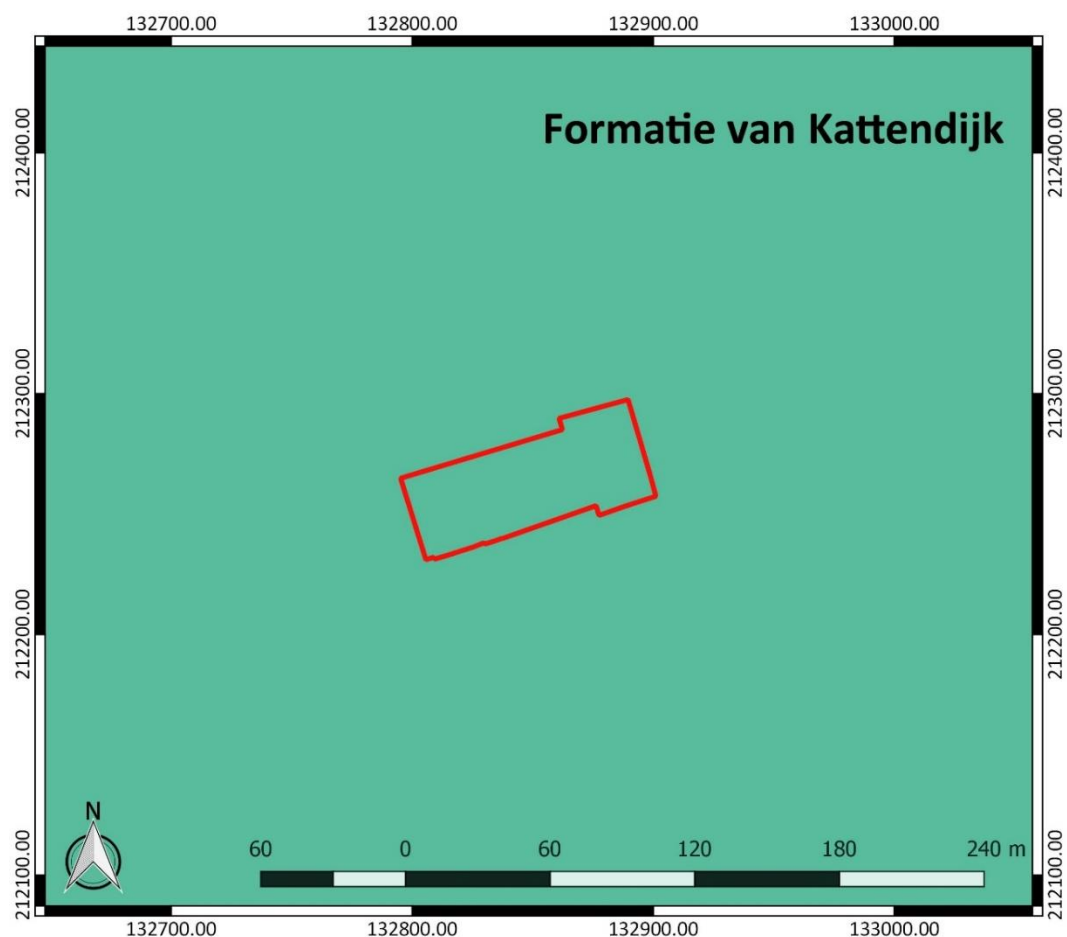
Figuur 10: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 11: Hoogteverloop van oost naar west over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch bevindt Sint-Gillis-Waas zich in het grensgebied van de Wase Cuesta met het poldergebied van het Land van Waas. Dit poldergebied strekt zich in het noorden uit tot de Nederlandse grens, in het westen tot het Stropersbos, in het oosten tot de Schelde en in het zuiden tot de Watergang Van De Hoge Landen.³ Kenmerkend voor het poldergebied is het vlakke reliëf, dat zich vrijwel volledig situeert tussen 2 en 4 m TAW. Lokaal komen beperkte hoogteverschillen voor. In het grensgebied met de noordelijke uitloper van de Wase Cuesta bevinden zich uitlopers van dekzandruggen (zoals de dekzandrug De Klinge-Meerdonk) en ook stuifzanden die kleine hoogtes in het landschap vormen. Deze hoogtes liggen gemiddeld 1 m hoger dan het omliggende landschap. Er bevinden zich ook geulen in het landschap die 0,5 tot 1,5 m lager liggen dan het omliggende polderland. Ten zuiden van het poldergebied bevindt zich de Wase Cuesta, die een maximale hoogte van ca. 30 m TAW bereikt. De noordelijke topografische grens ligt rond 4 m TAW. De Wase Cuesta wordt gekarakteriseerd door een steil zuidelijk cuestafront en een zwakhellende noord tot noordoostelijke flank.⁴

Het onderzoeksgebied situeert zich op de noordelijke uitloper van de Wase Cuesta, in een gradiëntzone die de overgang vormt tussen het hoger gelegen gebied ten zuiden en de lager gelegen polders ten noorden. Het terrein kent een hoogte van 5,1 tot 6,3 m TAW (Figuur 9 en Figuur 11). De lokale reliëfverschillen op het terrein zijn mogelijk het gevolg van tuinaanleg (zie verder).

Figuur 12: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

³ Polder Land van Waas: Gebiedsomschrijving,
<http://www.polderlandvanwaas.be/organisatie/gebiedsomschrijving/>

⁴ Adams *et al.* 2002, 6-7; Snacken 1964, 12

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 12) bestaat uit de Formatie van Kattendijk. Deze formatie wordt gekenmerkt door groengrijs tot grijs fijn zand, dat glauconiethoudend en plaatselijk kleihoudend is.⁵

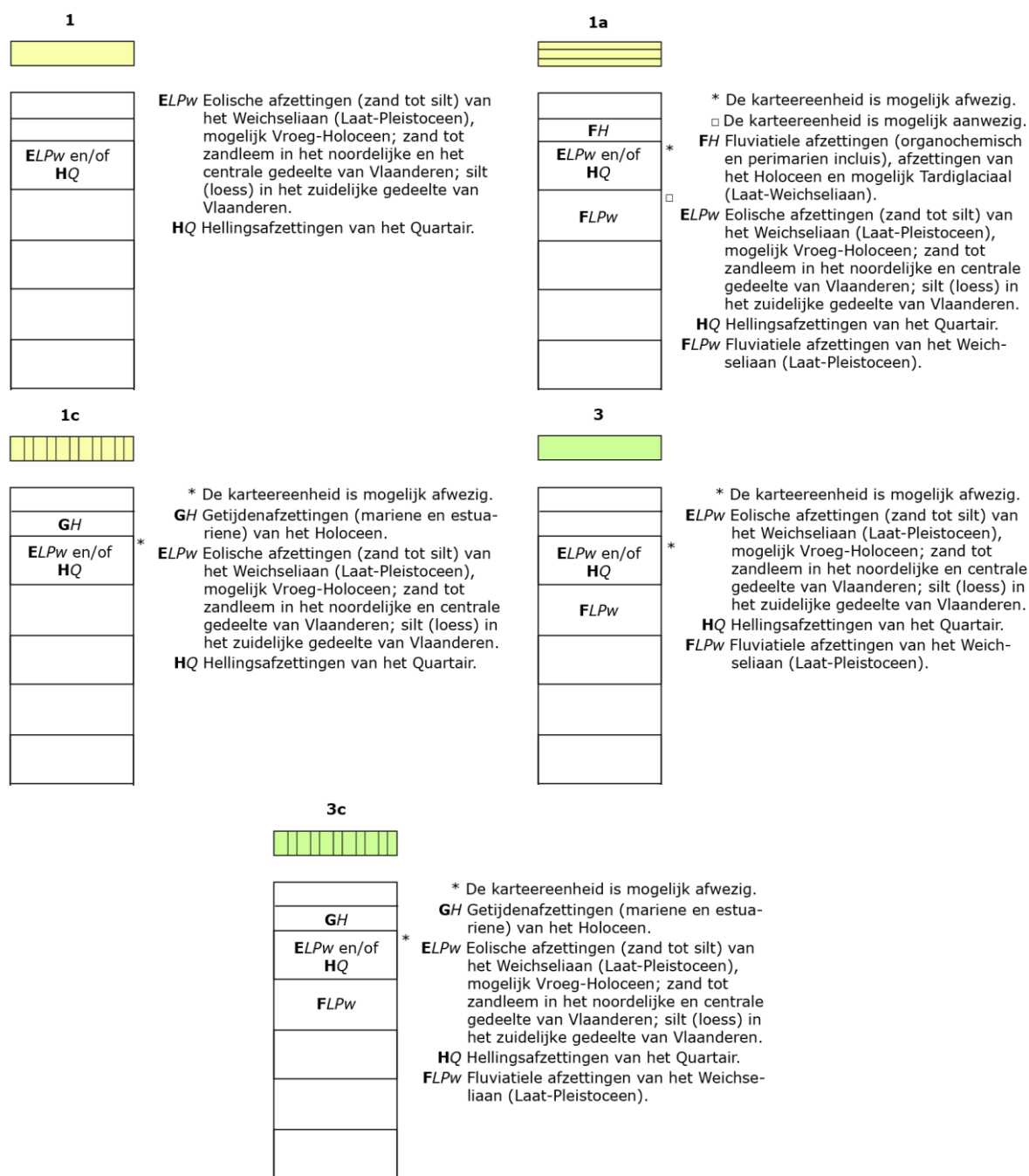
De quartairgeologische kaart (Figuur 13) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair (1). Elders in de omgeving zijn deze afzettingen mogelijk afwezig. Ter hoogte van de verticaal gearceerde zones op de kaart (1c en 3c) bevinden zich jongere getijdenafzettingen van het Holoceen, boven eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. In de horizontaal gearceerde zone op de kaart (1a) bevinden zich dan weer fluviatiele afzettingen, afzettingen van het Holoceen en mogelijk van het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan), boven eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Mogelijk zijn hier ook nog oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) aanwezig. Ook in de groene zones op de kaart (3 en 3c) komen fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) voor.⁶

Figuur 13: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

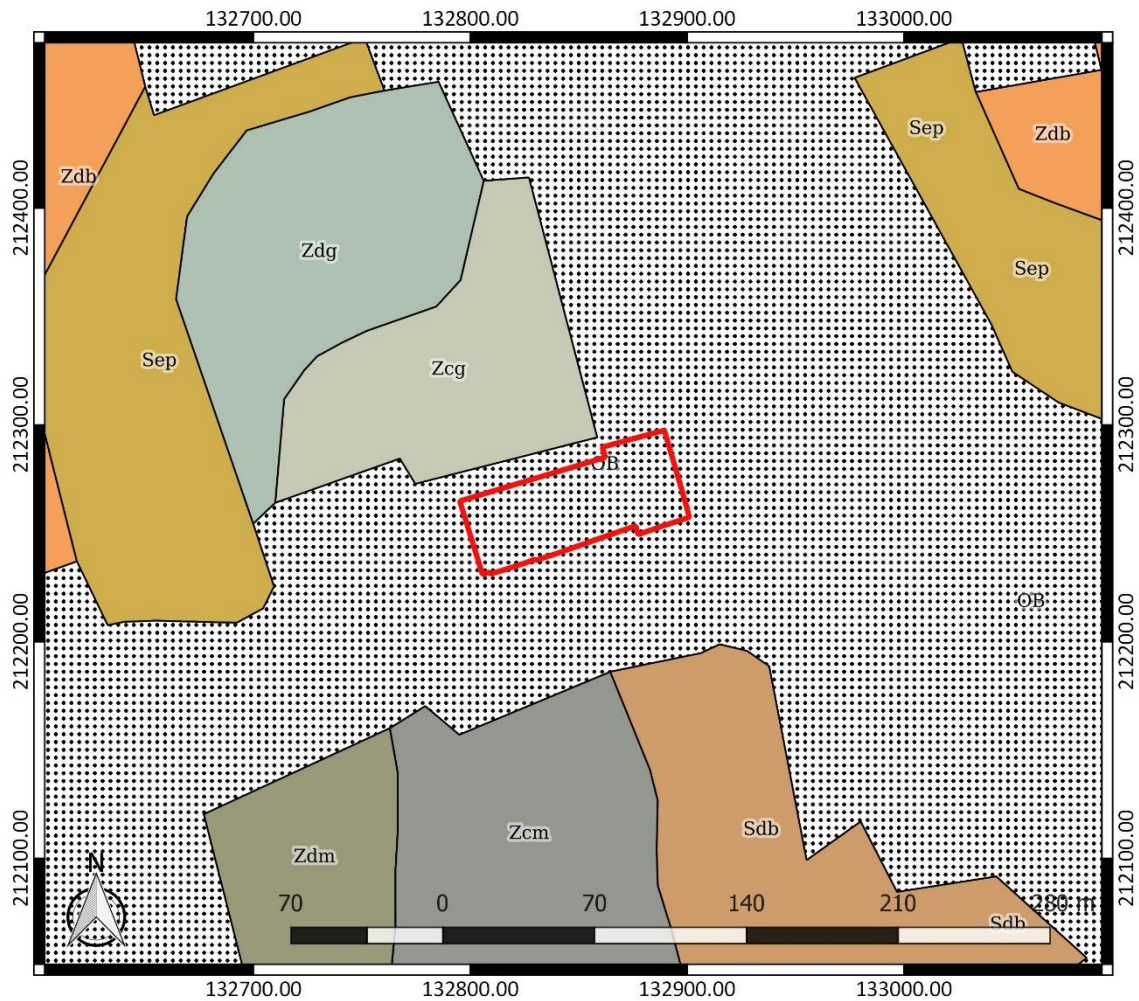
⁵ www.geopunt.be/kaart

⁶ www.geopunt.be/kaart

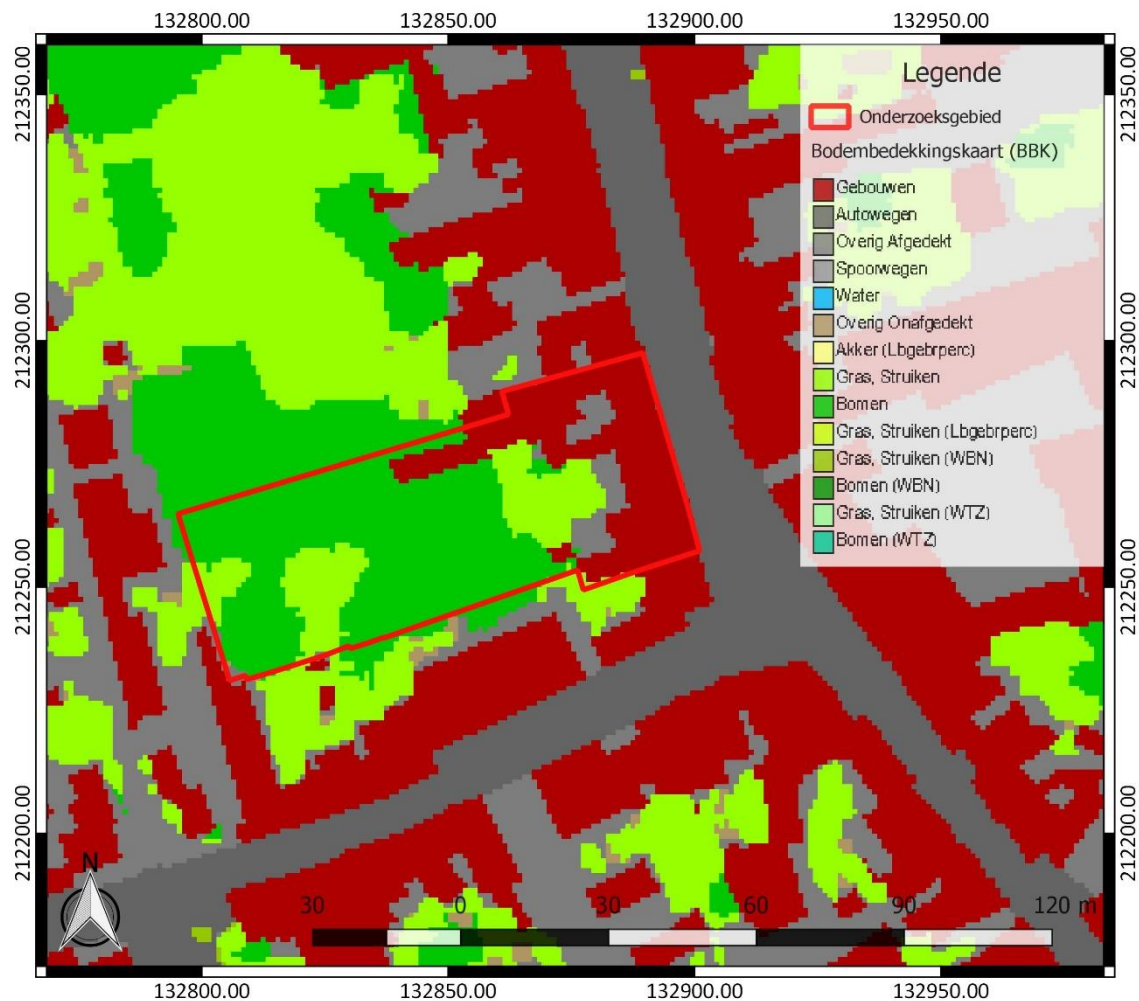
Figuur 14: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 15) situeert het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB). Op korte afstand ten noordwesten geeft de kaart een matig droge zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont (Zcg) weer. Op iets grotere afstand ten noordwesten wordt een matig natte zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont (Zdg) verwacht. Verder treffen we ten (noord)westen en ten noordoosten een natte lemige zandbodem zonder profiel (Sep) en een matig natte zandbodem met structuur B horizont (Zdb) aan. Ten zuiden van het terrein geeft de bodemkaart een matig natte lemige zandbodem met structuur B horizont (Sdb) en een matig natte (Zdm) en matig droge (Zcm) zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont weer.

Figuur 15: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de bodemgebruikskaart zijn in het oosten van het terrein gebouwen en verhardingen te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en bomen (Figuur 16). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 8). De potentiële bodemerosiekaart geeft geen informatie over de erosiegevoeligheid binnen het onderzoeksgebied en wordt daarom niet weergegeven.

Figuur 16: Bodemgebruikskarta met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Sint-Gillis-Waas werd reeds bewoond tijdens de Keltische of de Germaanse tijd. De oudste sporen van bewoning zijn aangetroffen aan de Reepstraat, ten noorden van de huidige dorpskom (zie 2.4.3). Op dezelfde plaats ontstond op het einde van de 11de en het begin van de 12de eeuw het klooster van Onze-Lieve-Vrouw van Cusforde, het zogenaamde "Kluizenhof". Het klooster ontstond rond de kapel "Cusforda" die door Gerwinus en zijn volgelingen was opgericht. De oudste vermelding van het klooster uit 1123 is tevens de eerste vermelding van Sint-Gillis-Waas. Het Kluizenhof speelde een belangrijke rol in de omzetting van heide en bos in landbouwgrond. Rondom het klooster groeide de bevolking aan dankzij deze omzetting en turfwinning uit de veenvelden of moeren vanaf de 12de eeuw. De Sint-Pietersabdij van Gent bezat het Sint-Gillisbroek en de Roode- en Moerpolder. Ze zorgde mee voor de ontwikkeling van de gemeente. In 1239 werd de parochie gesticht, die vernoemd werd naar de heilige Egidius. Sint-Gillis-Waas ontwikkelde zich verder en kreeg in 1554 de toestemming van Keizer Karel om de jaarmarkt te organiseren. In de volgende eeuwen leed de gemeente onder verschillende oorlogen (de Tachtigjarige Oorlog, Hollandse Oorlog en Spaanse Successieoorlog). Sint-

Gillis-Waas werd ook getroffen door beide wereldoorlogen.⁷ Sinds 1977 ressorteren onder Sint-Gillis-Waas de dorpen Meerdonk, Sint-Pauwels en De Klinge en de wijk 't Hol.⁸

Figuur 17: Oorlogskaart van Sint-Gillis-Waas uit 1646 met aanduiding van het onderzoeksgebied (Erfgoedbank Waasland - Collectie K.O.K.W.)

Een oorlogskaart van Sint-Gillis-Waas uit 1646, opgemaakt door J. Wichman, toont de opstelling van het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden onder leiding van Prins Willem, de Heer van Brederode en Maarschalk Grammont tijdens de Tachtigjarige Oorlog (Figuur 17). De kaart is gemaakt tijdens een beslissende fase in de Tachtigjarige Oorlog. De Hollandse Republiek had een verbond gesloten met Frankrijk met de bedoeling Hulst en het Hulster Ambacht, toen in handen van het Spaanse leger, te heroveren. Dit lukte in 1645.⁹ Het onderzoeksgebied ligt op de kaart op korte afstand van een artillerie-opstelling. De voorloper van de Kronenhoekstraat loopt reeds ten oosten van het onderzoeksgebied. De straat bevindt zich in het centrum van Sint-Gillis-Waas. Langs de weg is er reeds heel wat bebouwing aanwezig. Ook binnen het onderzoeksgebied is een gebouw te bemerken. Op korte afstand ten westen bevindt zich een molen.

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Sint-Gillis-Waas [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13932> (Geraadpleegd op 05-10-2020); Gemeente Sint-Gillis-Waas: Geschiedenis: <https://www.sint-gillis-waas.be/bestuur-en-beleid/over-sint-gillis-waas/geschiedenis>

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Sint-Gillis-Waas [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13357> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

⁹ <https://waasland.whirlihost.com/pawtucket/Detail/objects/K%20542>

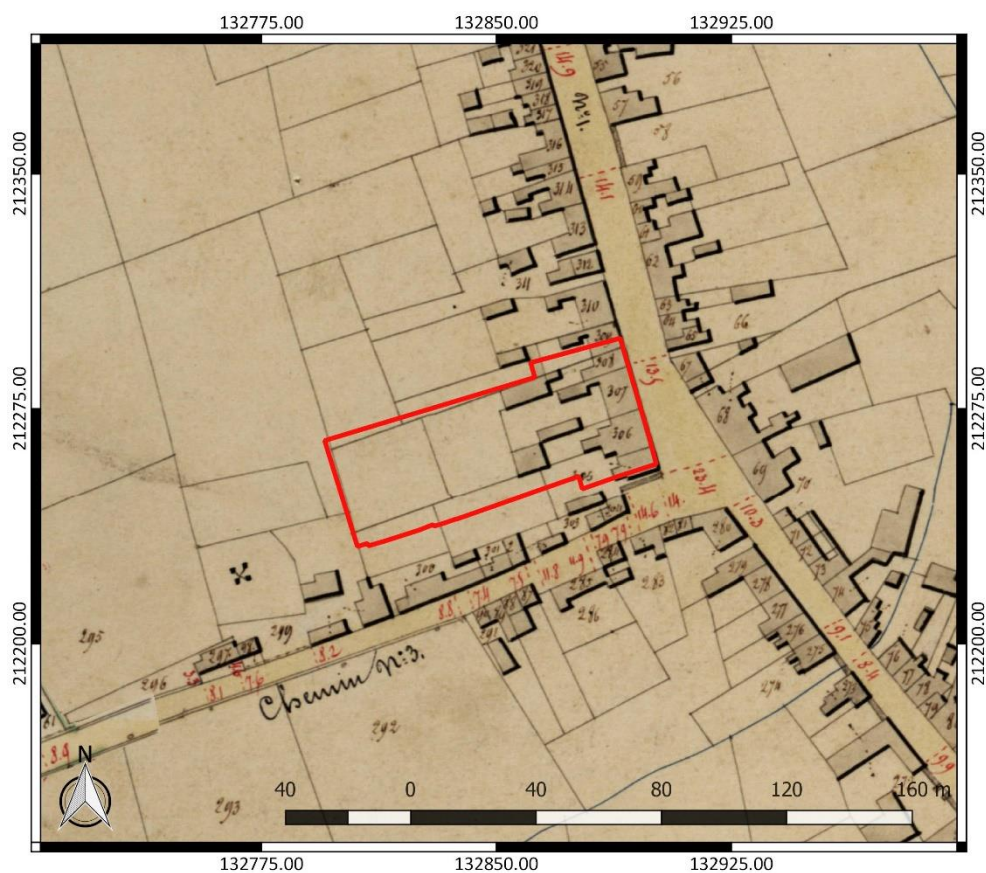
Figuur 18: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is er bebouwing aanwezig in het noorden, oosten en zuiden van het onderzoeksgebied (Figuur 18). Aangezien het onderzoeksgebied langs de zuidelijke zijde aan de voorloper van de huidige Stationstraat grenst, kunnen we aannemen dat de kaart niet juist gegeorefereerd is en dat het beeld niet volledig betrouwbaar is. Het terrein moet vermoedelijk iets noordelijker gesitueerd worden. Het onbebouwde deel van het terrein is in gebruik als tuinzone en als akkerland.

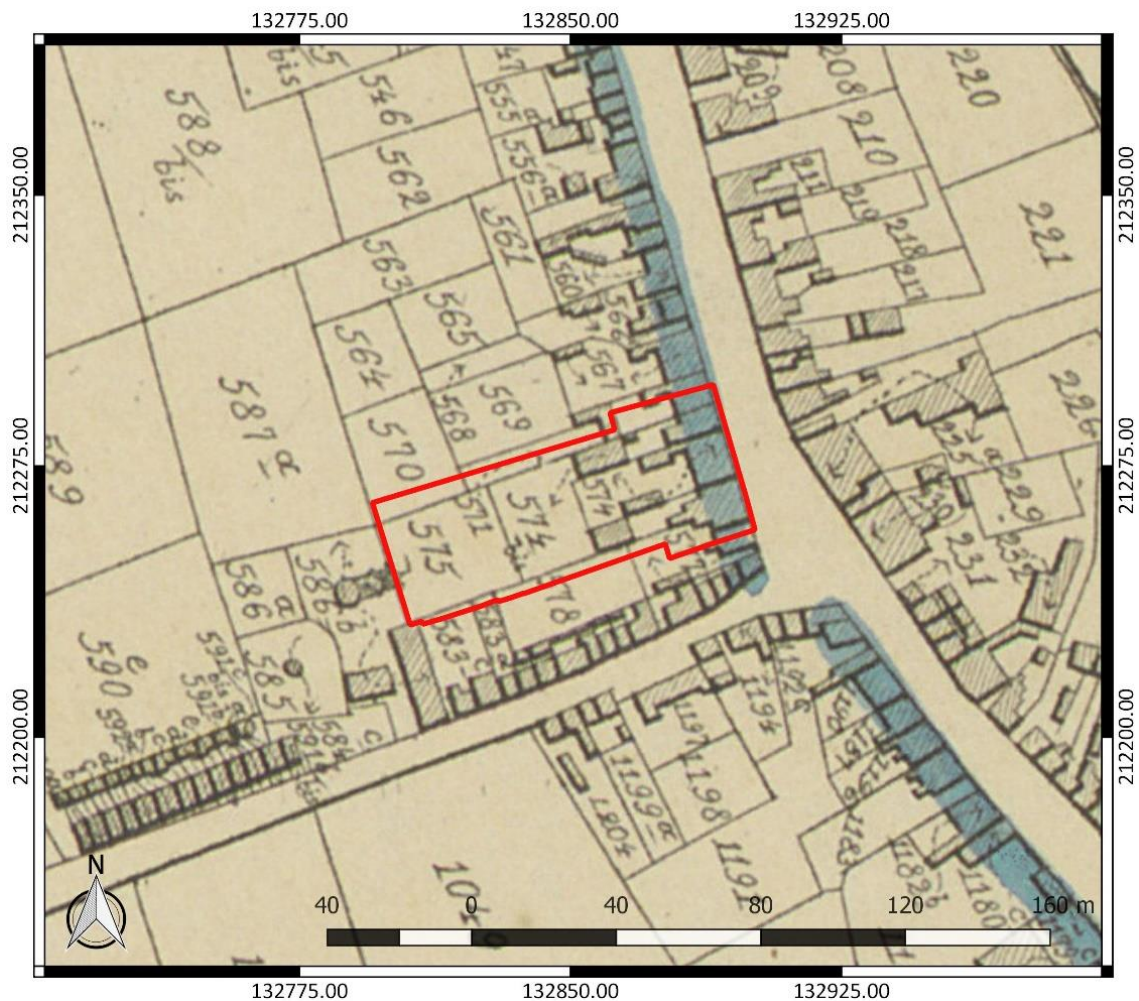
Het primitief kadasterplan uit 1830-1833 toont een nauwkeuriger beeld van de bebouwing binnen het onderzoeksgebied (Figuur 19). De bebouwing beperkt zich tot de oostelijke zone van het onderzoeksgebied. Het gaat om een viertal gebouwen langs de straatzijde, drie achterliggende gebouwen en twee kleinere bijgebouwen. De Atlas der Buurtwegen (1841, Figuur 20) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879, Figuur 21) geven een gelijkaardig beeld weer.

Figuur 19: Primitief kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://search.arch.be/nl/>)

Figuur 20: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 21: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op een topografische kaart uit 1863 (Figuur 22) en een topografische kaart uit 1909 (Figuur 23) zijn er nog steeds geen grote veranderingen te bemerken. Het oostelijke deel van het onderzoeksgebied is nog steeds bebouwd. Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 24) toont dat de bebouwing binnen het onderzoeksgebied aangepast is. De oostelijke zone van het onderzoeksterrein is nog altijd bebouwd. Ook in het noorden van het projectgebied is een gebouw te onderscheiden. In het overige deel van het terrein zijn bomen aanwezig. Op een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 25) is een gelijkaardige situatie te zien. Het beeld komt ook overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 8).

Figuur 22: Topografische kaart uit 1863 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 23: Topografische kaart uit 1909 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

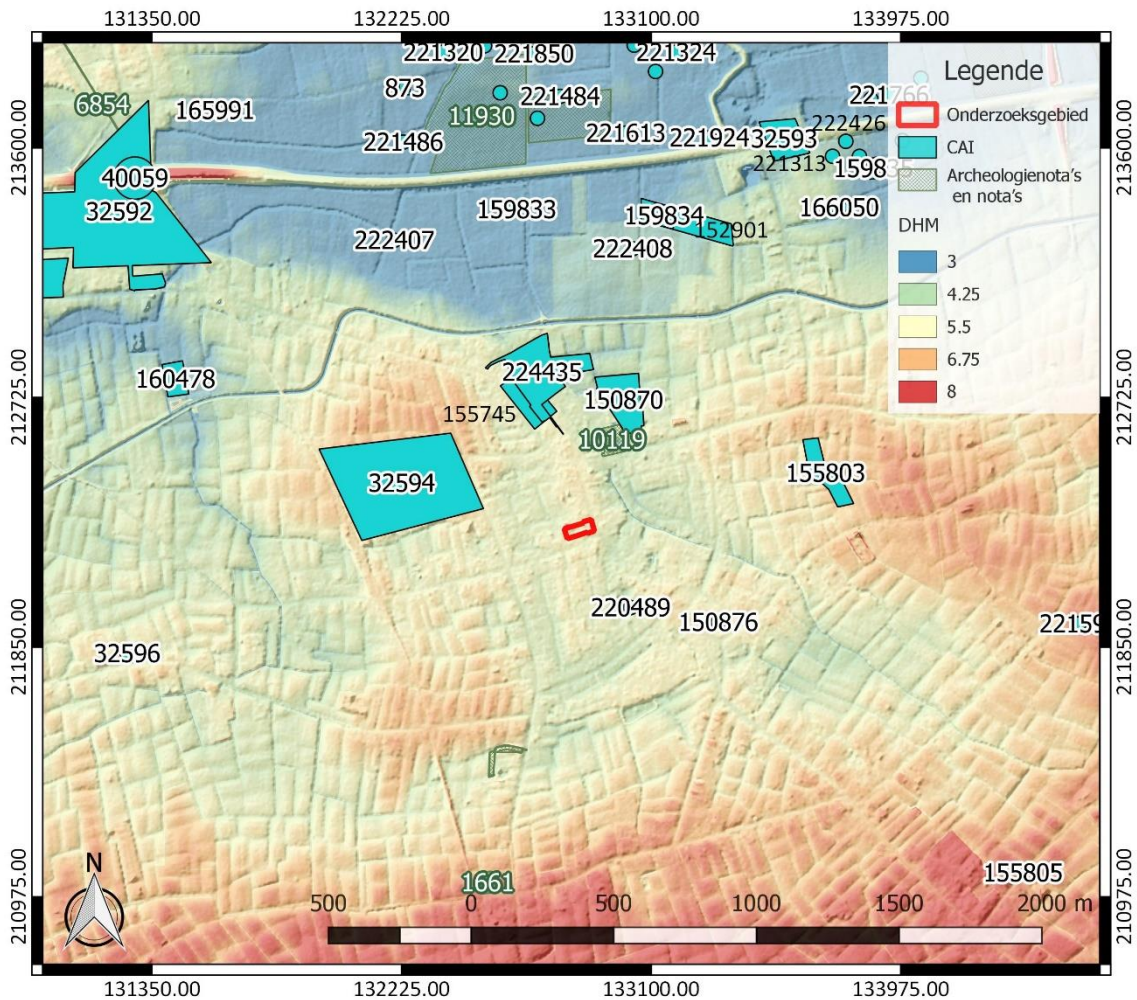
Figuur 24: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 25: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 26). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 26: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Langs de Houtvoortstraat (CAI ID 32594), ten westnoordwesten van het onderzoeksgebied, zijn bij opgravingen resten uit de steentijd, de metaaltijden en de Romeinse tijd aangetroffen. Uit de steentijd werden enkele vuurstenen artefacten en enkele scherven prehistorisch vaatwerk ingezameld. Verder werden er minstens vier grafheuvels uit de vroege tot de midden-bronstijd vastgesteld, waaronder twee dubbele circulaire structuren en één enkelvoudige. Er werd ook een vlechtwerkwaterput uit de late bronstijd en de vroege ijzertijd gevonden. Voorts zijn er ook resten van een cultusplaats uit de 4de-3de eeuw v. Chr. (late ijzertijd) aangetroffen. Ten slotte werd er nog een Romeinse gebouwplattegrond uit het derde kwart van de 3de eeuw blootgelegd.¹⁰

Ook op het Gemeenteplein (CAI ID 150876), ten zuidoosten van het terrein, zijn resten uit de bronstijd aan het licht gekomen. Het gaat om een diepe kuil (mogelijk een votiekuil) met

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Houtvoort [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32594> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

verscheidene objecten in, waaronder scherven handgevormde keramiek, dierlijke botresten en een bijna intact bronzen nietdolkje. De resten worden in de late bronstijd gedateerd. Daarnaast werden hier overblijfselen van een kasteel uit de nieuwe tijd, het zogenaamde kasteel Sanders, aangetroffen. Het betreft de fundering van de ommuring rond het kasteel. Volgens de stijkenmerken werd dit kasteel opgetrokken op het einde van de 16de of het begin van de 17de eeuw.¹¹

In de Herenstraat (CAI ID 155745), ten noordnoordwesten, werd een urnengravel met meer dan 200 urnen met gecremeerde resten uit de metaaltijden gevonden.¹² Op het aangrenzende terrein werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd, waarbij er geen archeologische sporen werden aangetroffen (CAI ID 224435).¹³ Ter hoogte van het Bustransferium nabij de Blokstraat (CAI ID 150870), ten noordnoordoosten van het projectgebied, kwamen grondsporen uit de ijzertijd aan het licht. Het gaat om een moeilijk definieerbare cluster van paalkuiltjes. Verder werd de greppelbegrenzing van een Gallo-Romeinse weg met een oost-west verloop aangesneden.¹⁴

In de nabije omgeving van het onderzoeksgebied is er ook nog een metaaldetectievondst uit de nieuwste tijd geregistreerd. Het gaat om de vondst van een munt (een Bovril) uit Groot-Brittannië in de Kerkstraat (CAI ID 220489), ten zuidzuidoosten van het onderzoeksterrein. De munt wordt tussen 1887 en 1897 gedateerd.¹⁵

Ook in de ruimere omgeving zijn er nog een aantal vondstlocaties aanwezig. Op verschillende locaties werden door middel van archeologische veldkartering resten uit de steentijd en Romeinse tijd gevonden. Ter hoogte van vindplaats CAI ID 222408 in de Broekstraat werd lithisch materiaal uit de steentijd (twee afslagen waarvan één verbrande) en aardewerk uit de Romeinse tijd (twee scherven in Gallo-Romeinse techniek) aangetroffen.¹⁶ Op vindplaats CAI ID 221313 in de Kempelhoekstraat werden tijdens acht prospecties 17 artefacten uit de steentijd gevonden. Het gaat onder meer om enkele werktuigen zoals een gevleugelde laat-neolithische spits, een schrabber en twee stukken van een geslepen bijl. Verder kwamen er twee artefacten in Wommersom kwartsiet, een kerfrest, een kraaltje in blauw glas van onbepaalde datering en 99 Gallo-Romeinse scherven tevoorschijn. Er werden tevens middeleeuwse scherven ingezameld.¹⁷ Verderop in de Kempelhoekstraat (CAI ID 222426) werden een kern in bruine silex met twee afslagrichtingen uit de steentijd, twee Gallo-Romeinse scherven en een recent kraaltje in glaspasta gevonden.¹⁸

In de ruime omgeving zijn er ook nog resten uit de metaaltijden aanwezig. In 1992 werd er aan de hand van luchtfotografie een circulaire structuur waargenomen in de Broekstraat (CAI ID 152901). De structuur heeft een diameter van ca. 23 m en wordt geïnterpreteerd als een grafheuvel uit de

¹¹Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Gemeenteplein (Aquafin) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/150876> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Herenstraat I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155745> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Het Broek [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/224435> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Bustransferium [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/150870> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Kerkestraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/220489> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Broekstraat II [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/222408> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

¹⁷Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Kempelhoekstraat II [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/221313> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

¹⁸Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Kempelhoekstraat V [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/222426> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

metaaltijden. Bij een terreincontrole bleek de site vernield te zijn door de aanleg van een serrecomplex.¹⁹

In de Reepstraat (CAI ID 32592) bevindt zich een belangrijke meerperiode site: de zogenaamde Kluizenmolen (zie ook 2.4.2). Er vonden verschillende opgravingen plaats. De oudste sporen die hier zijn aangetroffen, dateren uit de vroege of midden-bronstijd. Het gaat om twee grafheuvels: een grafheuvel met een palenkrans en een doorsnede van ca. 20 m en een circulaire greppel met een diameter van ca. 30 à 40 m.²⁰ Op de deels overlappende vindplaats CAI ID 40059 werden twee of drie urnen uit de bronstijd gevonden.²¹

De oudste bewoningssporen op de site aan de Reepstraat (CAI ID 32592) zijn (minstens) vijf gebouwplattegronden uit de midden-bronstijd. De plattegronden zijn langwerpige structuren met vier dakdragende palenrijen die de binnenruimte in een breed middenschip en twee smallere zijbeuken verdelen. De gebouwen zijn allemaal noordwestelijk-zuidoostelijk georiënteerd. Aan de westelijke zijde van de plattegronden is een apsis aanwezig. De oostelijke zijde is recht afgewerkt. Een greppel met dezelfde oriëntatie als de gebouwen maakt deel uit van hetzelfde geheel. Er werden ook nog nederzettingssporen uit de late bronstijd aangetroffen. Het gaat specifiek om een reeks paalkuilen en palen, enkele afvalkuilen, grachten en enkele mogelijke waterputten. Ook tijdens de ijzertijd werd de site bewoond. Er werd een nederzettingcomplex uit de vroege ijzertijd aangesneden, bestaande uit acht grote gebouwen, waaronder een drieschepig hoofdgebouw, en een vijftigtal kleinere bijgebouwen. In de omgeving van een tardiglaciaal fossiel meertje werden een tiental waterputten uit de vroege ijzertijd aangetroffen. Minstens zeven waterputten zijn onderzocht. Ze bleken uit vlechtwerk, rondhout en planken opgebouwd te zijn. Ook uit de late ijzertijd (La Tène-periode) zijn er nederzettingssporen aangetroffen.²²

Op dezelfde site werden ook resten van bewoning en begraving uit de midden-Romeinse tijd gevonden. Er werden drie erven uit deze periode onderscheiden. Het eerste erf bestaat uit drie boerderijen (woonstalhuizen) en bijgebouwen, gelegen langs een wegtracé. De weg is een noordoost-zuidwest georiënteerde aarden weg met parallelle draineringsgrachten (4-8 m breed) uit de 1ste tot 3de eeuw. De weg snijdt een oudere weg die noordwest-zuidoost georiënteerd is. Op dit centrale erf werd ook een waterput gevonden met een volledige houten spade met ijzeren snede en bronsbeslag in de vulling. Het tweede erf leverde één gebouwplattegrond, mogelijk een graanopslagplaats, uit de 2de eeuw op. Op het derde erf werden omheiningsgrachten, gebouwen en een waterput uit de tweede helft van de 2de eeuw en het begin van de 3de eeuw gevonden. Tijdens de opgravingen werden er ook vier Romeinse brandrestengraven uit de 1ste tot 3de eeuw gevonden. Buiten de erfomheiningsgrachten werd nog een vermoedelijk systeem van veldindeling uit de midden-Romeinse tijd waargenomen.²³

De site speelde ook nog een belangrijke rol tijdens de middeleeuwen. In de 12de eeuw werd hier een priorij en kapel met begraafplaats opgericht. Er ontstond in die periode tevens een residentieel-agrarische kern, het “Hof van Clusa” of “Kluize” (Kluizenhof) genoemd. De laatste pachter van de “Kluize” was pachter in 1847. Het hof werd daarna afgebroken. In verschillende contexten binnen of

¹⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Broekstraat serrecomplex Circulaire structuur 561 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/152901> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Reepstraat (Kluizenmolen) I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32592> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

²¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Kluizenmolen [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/40059> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

²² Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Reepstraat (Kluizenmolen) I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32592> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

²³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Reepstraat (Kluizenmolen) I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32592> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

ter hoogte van de religieuze kern (de kapel en begraafplaats) werden 248 middeleeuwse munten gevonden. Het gaat om één complex of muntschat. De munten zijn voornamelijk te dateren tussen 1140 en 1290/95.²⁴

Ook in de Loeverstraat (CAI ID 32596) zijn funeraire structuren uit de metaaltijden gevonden. In 1876 werd hier reeds een urnenveld met een twintigtal graven uit de late bronstijd tot vroege ijzertijd gevonden. Slechts een drietal bewaarde urnen wordt aan dit grafveld toegeschreven.²⁵ Verder zijn er nog grondsporen uit de ijzertijd en de Romeinse tijd gevonden ter hoogte van de verbindingsweg tussen de Blokstraat en de Samelstraat (CAI ID 155803). Uit de late ijzertijd werd er een zespostenspijker met aanpalende leemkuilen aangetroffen en uit de Romeinse tijd werden sporen van greppelbegrenzing en van een noordoost-zuidwest lopende landweg gevonden.²⁶ In de Kemphoekstraat (CAI ID 166050) is er ook nog een Romeinse munt aan het licht gekomen.²⁷

Tijdens de middeleeuwen was er nog een klooster met kapel aanwezig in de omgeving: het Klooster van Salegem (CAI ID 32593). Het werd vermeld in een charter uit 1136.²⁸ Tot slot zijn er nog resten uit de nieuwe tijd aangetroffen in de omgeving. In de Broekstraat I (CAI ID 159834) werd tijdens een opgraving een post-middeleeuwse gracht vastgesteld.²⁹ Bij een proefsleuvenonderzoek in de Reepstraat 128B (CAI ID 160478) werden greppels die vermoedelijk dienst deden als perceelsgrens, enkele kuilen, paalsporen (vermoedelijk van een omheining) en ploegsporen uit de nieuwe tot de nieuwste tijd aangesneden.³⁰

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Ook bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

²⁴Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Reepstraat (Kluizenmolen) I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32592> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

²⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Loeverstraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32596> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

²⁶Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Verbindingsweg Blokstraat - Samelstraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/155803> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

²⁷Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Kemphoekstraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/166050> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

²⁸Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Klooster van Salegem [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/32593> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

²⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Broekstraat I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/159834> (Geraadpleegd op 05-10-2020)

³⁰Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Reepstraat 128B [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/160478> (Geraadpleegd op 05-10-2020). Zie ook: Van Staey/Reyns 2012.

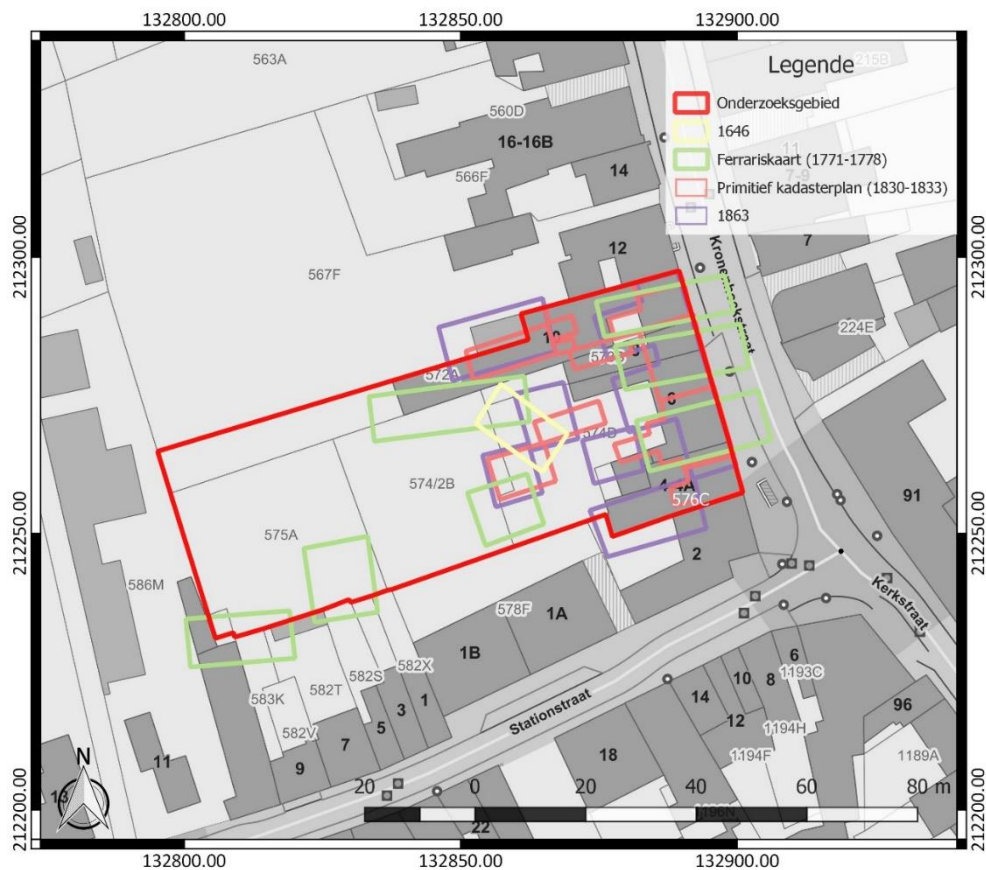
2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied ligt in het centrum van Sint-Gillis-Waas in een gradiëntzone die de overgang vormt tussen het hoger gelegen gebied ten zuiden en de lagergelegen polders ten noorden. Het terrein zelf is eerder laaggelegen met hoogtes tussen 5,1 tot 6,3 m TAW. Vrij dichtbij, ten noordoosten en ten zuidoosten, stromen respectievelijk de Blokstraatbeek en de Dorpsbeek. Wat verderop, ten zuidwesten en ten westen, bevinden zich de Grauwsteenbeek en de Zuidelijke Watergang. Ten noordwesten situeert zich de Watergang Van De Hoge Landen.

De bodemkaart karteert het onderzoeksgebied in een bebouwde zone, maar op korte afstand komen, ten noordwesten, een matig droge zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont en ten zuiden een matig droge zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont voor. Dit stemt overeen met de lichte rug waarop de Kronenhoekstraat zich ontwikkelde. De andere bodemtypes zijn lagergelegen en natter. Ten noordwesten is dat een matig natte zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont, een natte lemige zandbodem zonder profiel en een matig natte zandbodem met structuur B horizont. Beide types komen ook nog ten noordoosten van het plangebied voor. Ten zuiden van het plangebied gaat het verder om een matig natte lemige zandbodem met structuur B horizont en een matig natte zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont.

Figuur 27: Synthesekaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Het gebied is gekend voor een hoge aanwezigheid van archeologische waarden. Vlakbij zijn dan ook vondsten uit de steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen en nieuwe tijd gekend.

Vanaf het midden van de 17de eeuw zijn er cartografische gegevens voorhanden. Daaruit blijkt dat zeker vanaf dan bebouwing op het terrein aanwezig was (Figuur 27), verwant aan het centrum van Sint-Gillis-Waas. De percelen blijven doorheen de tijd ook bebouwd, met drie tot vier woningen nabij de straatkant, vaak met achterhuizen of achterliggende bijgebouwen. Het onbebouwde deel van het terrein is in gebruik als tuinzone en als akkerland. In de 17de eeuw grensde de artillerie-opstelling van het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden tijdens de Tachtigjarige Oorlog ten westen aan het onderzoeksgebied. Na het midden van de 20ste eeuw wordt het perceel beplant met bomen, wat nog steeds overeenstemt met de huidige situatie. De reliëfverschillen op het terrein zijn mogelijk het gevolg van tuinaanleg.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het grootste deel van het onderzoeksgebied worden werken gepland. Een bestaande loods in het noorden van het onderzoeksgebied, een herenhuis in het oosten en verschillende bestaande bomen in het westen en het zuiden blijven behouden. De zone waar bodemingrepen gepland worden, heeft zo een oppervlakte van ca. 2582 m². Binnen deze zone staat de bouw van twee meergezinswoningen met 15 wooneenheden, 12 carports en een fietsenberging gepland. Hiervoor zal een deel van de aanwezige bomen op het terrein gerooid worden en zal een deel van de bestaande bebouwing gesloopt worden. De meeste bodemingrepen kennen een verstoringsdiepte van 30 à 35 cm. Deze verstoringsdiepte loopt echter op ter hoogte van de geplande bebouwing en bijhorende nutsvoorzieningen. Dit doet besluiten dat binnen een zone van ca. 2582 m² het bodemarchief in het onderzoeksgebied bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijk ligging van het terrein op een gradiëntzone die de overgang vormt tussen het hoger gelegen gebied ten zuiden en de lageregelegen polders ten noorden. Het gebied is tevens gekend om de aanwezigheid van archeologische waarden, die dateren uit de steentijd tot in de nieuwe en zelfs de nieuwste tijden. Voor die recentere perioden tonen cartografische bronnen aan dat er minstens vanaf het midden van de 17de eeuw bebouwing binnen het plangebied aanwezig was. De impact van de bebouwing, noch die van de tuinaanleg op de bodem en het eventueel daarin verborgen bodemarchief is momenteel bekend. Daaruit volgt dat bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is in de zone van ca. 2582 m² waar bodemingrepen gepland worden.

Figuur 28: Aanduiding van de zone waar verder vooronderzoek nodig geacht wordt, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af.

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt.

Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein bebouwd is of al lange tijd bebost is. Metaaldetectie kan helpen om na te gaan of er vondsten gerelateerd aan de 17de-eeuwse artillerie-opstelling die we zien op een historische kaart aanwezig zijn. Door de oprichting van bebouwing en door tuinaanleg lijkt de tuinzone echter reeds in zekere mate geroerd. Mogelijk zijn oude loopniveaus begraven of plaatselijk vergraven. Dit maakt dat metaaldetectie onder de vorm van veldkartering mogelijk weinig kans op succes heeft. Het lijkt zinvoller om tijdens het proefsleuvenonderzoek voldoende in te zetten op metaaldetectie.

Landschappelijk bodemonderzoek is relevant om de bewaringstoestand van de bodem beter in te schatten. Op basis van de gebruiksevolutie van het terrein zoals we die kennen uit historische kaarten en luchtfoto's zijn op het terrein bodemingrepen te verwachten die gerelateerd zijn aan tuinaanleg en de oprichting van (historische) bebouwing. Deze ingrepen maken ook dat het potentieel op een goed bewaarde steentijd artefactensite erg klein is. Omwille daarvan lijkt het

efficiënter om meteen over te gaan tot een proefsleuvenonderzoek om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn.

Een proefsleuvenonderzoek dient uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt. Zoals gezegd dient tijdens de uitvoering van het proefsleuvenonderzoek voldoende aandacht te gaan naar de uitvoering van metaaldetectie (zie hoger).

3 Samenvatting

Het onderzoeksgebied is gelegen in een gradiëntzone en in een gebied dat gekend is voor de aanwezigheid van archeologische waarden, te dateren tussen de steentijd en de nieuwste tijden. Het terrein zelf was minstens al in het midden van de 17de eeuw bebouwd. Een evaluatie van de geplande bodemingrepen geeft aan dat het bodemarchief binnen het onderzoeksgebied bedreigd is in een zone van ca. 2582 m². Gezien het archeologische potentieel van het terrein is daarom verder archeologisch vooronderzoek noodzakelijk in deze zone.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Adams R./S. Vermeire/G. De Moor/P. Jacobs/S. Louwye/T. Polfliet, 2002: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 15 Antwerpen*, Gent.

Snacken, F., 1964: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Sint-Gillis-Waas 27 W*, Gent.

Van Staey, A./N. Reyns, 2012: *Archeologisch vooronderzoek Sint-Gillis-Waas – Reepstraat 128B*, Bornem (Rapporten All-Archeo bv 097).

4.2 Websites

Cartesius (2020)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2020)
<http://dov.vlaanderen.be>

Erfgoedbank Waasland (2020)
<https://waasland.whirlihost.com/pawtucket/>

Gemeente Sint-Gillis-Waas (2020)
<https://www.sint-gillis-waas.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2020)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2020)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2020)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2020)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

Polder Land van Waas (2020)
<http://www.polderlandvanwaas.be/>

Rijksarchief België (2020)
<https://search.arch.be/nl/>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

